

Ks. Maciej Maciukiewicz

Znaczenie ksiąg liturgicznych i szacunek dla nich (mszał, Ewangeliarz, lekcjonarz i inne księgi)

Liturgia celebryje misterium Chrystusa, Wcielonego Słowa, i Kościoła, który jest razem boski i ludzki (KL, 2). Dlatego każda celebrycja jest teandryczna, to znaczy istniejąca w boskiej obecności (KL 7), ale umieszczona w byciu konkretnych osób, działających w ludzki sposób, posługujących się prawami komunikacji. Ale obok znaczenia celebrycji, osób celebryjących, przestrzeni celebrycji, są również księgi służące celebrycji liturgicznej, elementy czynności rytualnych, znaki wymagające szacunku i czci. Zawierają one bowiem nie tylko ryty, ale i teksty pisane, które są ułożone ze słów, które czerpią natchnienie w sposób mniej lub bardziej bezpośredni ze Słowa Bożego¹.

Za księgę liturgiczną, idąc tokiem myślowym Ildebrando Scicolone, w sensie ścisłym uważamy księgę, która służy celebrycji liturgicznej, a teksty zostały specjalnie napisane do konkretnego obrzędu. W tym znaczeniu księga jest jednym z elementów celebrycji i jest jej okazywany szacunek czy to przez okadzenia czy też pocałunek. Patrząc szerzej, jest nią również (księgą liturgiczną) taka księga, która nie będąc napisana do określonej celebrycji zawiera teksty i ryty, które mogą być używane w danej celebrycji lub też nie. I w tym drugim znaczeniu księga staje się również źródłem dla historii liturgii, w szczególności konkretnego obrzędu lub elementów, które zawiera².

Czyli księgi liturgiczne zawierają ryty i teksty napisane do sprawowania obrzędów, celebrycji. Są one również „nośnikiem” tradycji w takim stopniu, w jakim wyrażają wiarę Kościoła i generalnie są owocem myśli nie jednego autora, ale Kościoła partykularnego w łączności z innymi Kościołami. Są także owocem pewnej kultury określonej przez czas, przestrzeń i ludzi, którzy je ułożyli. Jeżeli rzeczywiście liturgia chrześcijańska jest przede wszystkim Bożym działaniem, które realizuje się w znaku sakramentalnym, to księgi liturgiczne zawierają słowa i gesty, poprzez które dana kultura widzi i wyraża to działanie Boże³.

Zgromadzenie liturgiczne jest miejscem, w którym księgi przechowywano, czytano, wyjaśniano, jakby ono było miejscem, w których te księgi były wypracowane⁴.

Troska o materialną stronę ksiąg (staranność, piękno) wynika z faktu, że są one zewnętrznym i widzialnym znakiem treści, którą zawierają. Szacunek obejmuje nie tylko sam czas celebrycji, lecz rozciąga się także poza nią. Wyrazem tego szacunku nie jest posługiwanie się luźnymi kartkami z odpowiednimi tekstami. Szacunek jest ekspresją wiary. Mówi się o przykazaniach zewnętrznych i wewnętrznych w odniesieniu do ksiąg liturgicznych. Przykazania zewnętrzne to porządek i piękne, staranne wyda-

¹ Por. A. G. Martimort, *La Chiesa in preghiera. Introduzione alla Liturgia. Principi della Liturgia*, t. I, Brescia 2003, s. 152-160.

² Por. I. Scicolone, «*Libri Liturgici*», w: *Liturgia*, red. D. Sartore – A. M. Triacca – C. Cibien, Cinisello Balsamo 2001, s. 1011.

³ Por. F. Ferraris, *Animowanie celebrycji liturgicznych*, Kraków 2002, s. 45.

⁴ Por. H. J. Sobeczko, «*Słowo Boże w tradycji Kościoła sprawującego liturgię*», w: *Słowo Boże w liturgii i życiu Kościoła*, red. A. Żądło, Katowice 2006, s. 43.

nia. Natomiast wewnętrzne to miłość i szacunek. Księgi liturgiczne służą życiu duchowemu ludzi⁵.

Dlatego mówiąc o księgach liturgicznych, ich znaczeniu i szacunku dla nich, należy spojrzeć też na historię, jak powstawały księgi używane w liturgii. Cały etap możemy podzielić na 5 okresów.

I. Czas improwizacji. Odnosi się to do trzech pierwszych wieków. W antycznym Kościele liturgia była sprawowana bez ksiąg, modlitwy są tworzone w trakcie liturgii, wszystko zostało pozostawione kreatywności przewodniczącego liturgii. W tym czasie jedyną księgą liturgiczną jest Biblia⁶. Pewne schematy i ową kreatywność odnajdujemy w Nieliturgicznych tekstach tj. *Didaché*, które dają wskazówki na temat chrztu, Eucharystii, codziennej modlitwy i postu, tj. pisma Klemensa Rzymskiego i *Apologia* Justyna⁷. Około 215 r. pojawia się *Tradycja Apostolska* przypisywana kapłanowi rzymskiemu Hipolitowi. W szerszym znaczeniu jest to pierwsza księga liturgiczna, ponieważ zawiera opisy celebracji liturgicznych z pewnymi ważnymi formułami: konsekracja biskupów, prezbiterów, diakonów i innych posług, schemat modlitwy eucharystycznej, katechumenatu i chrztu, modlitwy i przepisy dla dziewic, wdów, modlitwy w ciągu dnia, postu i błogosławieństwa oleju⁸.

II. Od IV w. powoli zaczynają precyzować się różne rytmy liturgiczne czy to na Zachodzie czy też Wschodzie. Każdy Kościół zaczyna komponować teksty, nawet w formie nieoficjalnej. W tym wieku formułuje się Kanon rzymski (obecnie I ME) i powstają teksty eucharystyczne po łacinie⁹. Etap tworzenia tekstów służących do różnych celebracji trwa do końca VI w. Modlitwy spisywano na oddzielnych kartach, zwanych *libelli*. Pewna ilość takich kart została odnaleziona na Lateranie (1713 r.) i zebrana w jeden Kodeks (85), wydany w 1735 r., a przechowywany obecnie w Bibliotece Kapitułnej w Weronie pod nazwą Sakramentarz weroneński. Funkcjonuje również nazwa Sakramentarz leoniński, gdyż część modlitw jest przypisywana papieżowi Leonowi Wielkiemu (440-461). W rzeczywistości w tekstach sakramentarza znać „rękę” wielu autorów, m. in. papieży Gelazego I (492-496), Wirgiliusza (537-555)¹⁰.

⁵ „Księgi liturgicznej nie można traktować jako źródła informacji o porządku celebracji (jak przewodnika po mieście) czy jako podręcznika, którym posługujemy się przy wykładzie. Pewnym zagrożeniem są mnożące się „kartki”. Księgi są elementem celebracji, jednym ze środków dialogu pomiędzy zgromadzeniem i Bogiem. Księgę można także traktować jako źródło osobistej modlitwy”. B. Nadolski, *Wprowadzenie do liturgii*, Kraków 2004, s. 348.

⁶ Por. E. Kapellari, *Święte znaki w liturgii i codzienności*, Kraków 2002, s. 83.

⁷ Por. M. Righetti, *Storia Liturgica. Introduzione generale*, t. I, Milano 1998, s. 270-272; Por. H. J. Sobeczko, «Słowo Boże w tradycji Kościoła sprawującego liturgię»..., s. 43.

⁸ Ważność tego dokumentu jest wieloraka: po raz pierwszy pojawiają się formuły: modlitwy eucharystycznej, święceń, chrztu; a także świadczy jasno, że „nie jest koniecznością, aby biskup wymawiał dosłownie przytoczone słowa, wysilając się przypomnieć je z pamięci, lecz może modlitwę improwizować według osobistych zdolności. Jeśli potrafi odpowiedni sposób modlić się długo i w sposób uroczysty to dobrze. Jeśli nie potrafi wystarczy modlitwa skromniejsza, byleby tylko poprawnie wyrażała, o co chodzi i pozostawała w zgodzie z ortodoksją” (TA 4). Por. Sz. Pieszczoł, *Patrologia*, Gniezno 1998, s. 239; por. B. Nadolski, *Wprowadzenie do liturgii*..., s. 308-310.

⁹ W Rzymie, w tym okresie jest przejście od greki do łaciny jako języka liturgicznego.

¹⁰ Por. C. Folsom, «I Libri liturgici romani», w: *Scientia Liturgica. Introduzione alla Liturgia*, t. I, red. A. J. Chupungco, Casale Monferrato 2003, s. 264-266.

Sakramentarz zawiera prawie 300 formularzy — nie jest kompletny — podzielony na 43 sekcje, brak jest początku. Rozpoczyna się od miesiąca kwietnia. Formularz mszalny obejmuje kolektę, modlitwę nad darami, prefację, modlitwę po Komunii oraz modlitwę nad ludem. Brakuje modlitw eucharystycznych, tekstów Wielkiego Postu i Wielkanocy. Z tych względów księdze tej nie przysługuje w pełni określenie „*Sakramentarz*”. (Ostatnie wydanie sakramentarza ukazało się w Rzymie w 1956 r. L. C. Mohlberg, *Sacramentarium Veronense*)¹¹.

III okres – Księgi liturgiczne czyste: Poczynając od VII w. spotykamy się z bardzo wyraźnym wzrostem dokumentacji tekstów liturgicznych. Znajduje to wyraz w powstawaniu tzw. sakramentarzy, tj. ksiąg przeznaczonych dla kapłana, biskupa, zawierających modlitwy przy sprawowaniu Mszy św. i sakramentów. Do sakramentarzy należą:

1. *Sakramentarz Gelazjański*. Pochodzi z VIII w. Określenie gelazjański jest niewłaściwe. Papież Gelazy nie jest bowiem jego autorem¹². Sakramentarz podaje teksty z VI i VII w.¹³. Na szczególne podkreślenie zasługują ryty katechumenatu i chrztu włączone w okres Wielkiego Postu z 3-ma skrutyniami, wręczeniem Ewangelii i symbolu Ojciec Nasz, oraz celebrację Triduum paschalnego. Sakramentarz powstał w środowisku rzymskim lub francuskim, był wielokrotnie przepisywany i uzupełniany stając się podstawą dla licznych zachowanych egzemplarzy tzw. Gelasiana VIII wieku – sakramentarze gelazjańskie młodsze.

2. *Sakramentarz Gregoriański* – zredagowany dla potrzeb papieskiej liturgii stacyjnej 595 r. Zawiera co najmniej 80 modlitw, które można powiązać z osobą papieża Grzegorza Wielkiego, inne natomiast zredagowano w jego imieniu. Ten właśnie Sakramentarz otrzymał Karol Wielki od papieża Hadriana (772—795) chcąc zaprowadzić liturgię rzymską w całym cesarstwie (stąd także wywodzi się nazwa tego sakramentarza *Hadrianum*). Sakramentarz ten nie mógł odpowiadać w pełni potrzebom duszpasterskim Francji, został uzupełniony m. in. przez Alkuina i Benedykta z Aniane. Należy przeto raczej mówić o gregoriańskiej rodzinie sakramentarzy, a szczególnie o dwóch typach: hadriańskim (uzupełnienia do *Hadrianum*) oraz padewskim (sakramentarz z Padwy)¹⁴.

Zewnętrznym wyrazem szacunku było ilustrowanie sakramentarzy, poświadczone szczególnie od IX-XIV w. zwłaszcza cała strona oddzielająca „Święty” od dalszego ciągu Modlitwy Eucharystycznej (Kanonu) – *Te igitur*. Ilustracja przedstawiała np. Chrystusa z mandorlą, tronującego na kuli ziemskiej, w otoczeniu symboli czterech

¹¹ Por. B. Nadolski, *Liturgika*, t. I, Poznań 1989, s. 69.

¹² Por. T. Sinka, *Zarys Liturgiki*, Goździkowo-Paradyż 1988, s. 54.

¹³ Dzieli się na trzy części: 1. Czas zwykły: Święta Pańskie i znaczniejsze niedziele (czas od Wigilii Bożego Narodzenia do uroczystości Zesłania Ducha Świętego) oraz Msze święceń kapłańskich, katechumenatu, konsekracji kościoła, konsekracji dziewic. 2. Święta świętych według miesięcy i czas adwentu. 3. Niedziele zwykłe — „w ciągu roku”, modlitwa eucharystyczna, msze wotywnie oraz inne celebracje.

¹⁴ Por. I. Scicolone, «*Libri Liturgici*»..., s. 1013-1014; Należy także wspomnieć o sakramentarzach nierzymskich. Należą do nich: Sakramentarz z Bergamo, *Sacramentare Triplet* – liturgia ambrozjańska: *Liber Mozarabicus sacramentorum* — liturgia starohiszpańska: *Missale Stowe* (IX w.) – liturgia celtycka: *Missale Gothicum* (VII-VIII), *Gallicanum Vetus* (VIII w.), *Missale Bobbio* (VIII w.) – liturgia starogalijska.

ewangelistów i 24 starców z *Apokalipsy*. Chrystus trzymał w rękach dwie zasady życia Nowego Przymierza: hostię (w prawej ręce) i Ewangelię (w lewej ręce). Było to wskazanie sposobów realnej obecności Pana w Kościele w słowie i sakramencie. Sakramentarze dostarczają świadectw różnych ilustracji¹⁵.

3. Z tego okresu pochodzą także:

a. *Lekcjonarze* – są to księgi zawierające czytania biblijne. Początkowo odczytywano Pismo św. w liturgii w sposób ciągle bezpośrednio z Biblii. Potem zaznaczano odpowiednie perykopy na marginesie księgi. W następnym etapie umieszczano na tabliczkach wykaz perykop, które nazywano *kapitularia* – zaznaczone były bowiem rozdziały – *capitula* do odczytania. Wreszcie określenie *kapitularia* odniesiono do oddzielnej księgi zawierającej teksty biblijne. *Capitularia* zawierały albo perykopy ewangelijne, nazywano je wówczas *capitularia evangeliorum*, albo czytania pozaewangelijne, nosiły wówczas nazwę *Comes, Liber Comitatus, Liber commicus, Epistolaria, Apostolus, Lectionarius, Liber lectionum*. *Capitularia* zawierające ewangelie określono także *Evangelistale, Evangelistarius, Evangeliare*. Najstarszym z zachowanych lekcjonarzy jest tzw. *Comes z Würzburga* zawierający czytania z VI – VII w. oraz *Comes Alcuini* z czasów papieża Honoriusza (625-638)¹⁶.

b. *Antyfonarze* – to księgi zawierające teksty przeznaczone do śpiewu w czasie Mszy św. Najstarsze, jakie zachowały się z VIII w., nie posiadają jeszcze notacji muzycznej. Do najstarszych należą: *Cantatorium z Monzy* (IX w.), *Rheinau Mont-Blandin* (VIII w.), *Compiègne* (IX w.), *Senlis* (IX w.)¹⁷.

c. *Ordines Romani* – księgi zawierające przepisy (rubryki, od *ruber* – czerwony – zaznaczony kolorem czerwonym) dotyczące sposobu sprawowania liturgii. Rzucają one duże światło na powstanie różnych rytów, ułatwiając w ten sposób rozumienie ich teologicznej treści. Źródłem powstania tych ksiąg była potrzeba francuskiego duchowieństwa, które chciało wiedzieć, jak wyglądają różne celebracje w Rzymie¹⁸.

IV. okres – księgi pełne lub mieszane. W kolejnym etapie rozwoju ksiąg liturgicznych spotykamy się z fenomenem łączenia ksiąg ze względów funkcjonalnych. Połączenie rubryk (*ordo*) z księgami zawierającymi tekst. Pierwsze kompilacje tego typu dają podstawy archaicznym Pontyfikałom.

1. *Pontyfikał* – księga zawierająca czynności liturgiczne, zarezerwowane zwykle dla biskupa. Pierwszą tego typu księgą jest Pontyfikał rzymskogermanski z X w., skomponowany w Moguncji. Zawiera on elementy dydaktyczne, jak przemówienia, wyjaśnienia Mszy św. (258 różnych tytułów). Za czasów papieża Innocentego III (1198-1216) powstał pontyfikał dla potrzeb Kurii rzymskiej. W XIII w. biskup Durand z Mende zredagował pontyfikał dzieląc go na 3 części: czynności dotyczące

¹⁵ Por. M. Righetti, *Storia Liturgica...*, s. 295-298; por. E. Kapellari, *Święte znaki w liturgii i codzienności...*, s. 84; por. B. Nadolski, *Wprowadzenie do Liturgii...*, s. 349-350.

¹⁶ Por. M. Righetti, *Storia Liturgica...*, s. 300-305.

¹⁷ Por. A. Nocent, «*I Libri liturgici*», w: *Anàmnensis, La Liturgia, panorama storico generale*, t. II, Genova – Milano 2002, s. 161-163.

¹⁸ *Ordo* – liczba pojedyncza – *Ordines* - liczba mnoga. Krytyczne ich wydanie jest dziełem M. Andrieu. Opublikował on wszystkie *Ordines Romani* w 5 tomach, (Louvain 1931-1961). Podzielił je na 10 sekcji i 2 rodziny: A-rodzina rzymska, B-rodzina frankońska. Por. A. Nocent, «*I Libri liturgici*...», s. 163-165; por. M. Righetti, *Storia Liturgica...*, s. 332-337.

osób (I), rzeczy (II), celebracje różne (III). Pontyfikał ten stał się podstawą do opracowania *Pontyfikału rzymskiego* w 1595 r.¹⁹

2. *Mszał rzymski – Missale Plenarium*. Tego typu księga powstała najpierw dla szczególnych potrzeb (msze wotywnie w domach, podróże). Wypracowany został w klasztorach. Przyczyny upowszechnienia się mszału można dopatrywać się w tzw. mszach „prywatnych”, w których celebrans mówił wszystko, nawet odpowiedzi dla posługujących. We Mszałe znajdowały się sakramentarze, lekcjonarz (di Murbach), antyfonarz, i pierwsze *Ordines*. Pierwsze mszały spotykamy od X w., w całym Kościele zaś upowszechniły się do wieku XIII²⁰.

3. *Rytuał* – jak *Pontyfikał* służy biskupom, tak *Rytuał* jest księgą prezbiterów. Księgę tę, zawierającą czynności liturgiczne spełniane przez prezbitera, spotykamy od XII w., a szczególnie od XIV w. Nazywano ją także: *Agenda*, *Ordinarium*, *Manuale*, *Sacerdotale*. Duże znaczenie posiada *Sacerdotale Castellaniego* (1555). Służyło ono jako podstawa wydania po Soborze Trydenckim *Rytuału rzymskiego* w 1614 r.²¹

4. *Brewiarz*. Jak *Mszał* powstał przez złączenie poszczególnych *libelli* – kart, podobnie *Brewiarz*. Uprzednio przy sprawowaniu Liturgii godzin posługiwano się licznymi księgami z wydzielonymi tekstami dla poszczególnych funkcji. Były to m. in. następujące księgi: *Psalterz*, *Homiliarz*, *Księga lektur patrystycznych*, *Antiphonale*, *Orationale* (modlitwy), *Hymnarnaz* (hymny liturgiczne). Księgi te złączono razem, przy czym musiano dokonać pewnych skrótów, stąd nazwa *Brewiarz* (łac. *brevis* – krótki)²².

Bardzo ważnym etapem rozwoju ksiąg liturgicznych jest ich edycja po Soborze Trydenckim. Prawodawca zmierzał do ujednoczenia liturgii i wprowadzenia jednokowych ksiąg w całym Kościele, z zachowaniem tylko lokalnych zwyczajów sięgających ponad 200 lat²³. Odtąd jedynym autorytetem w interesującej nas dziedzinie stała się Stolica Apostolska.

V. okres – księgi wydane po Soborze Trydenckim²⁴:

1). *Brewiarz* – r. 1568, 2). *Mszał* – r. 1579, 3). *Martyrologium* – r. 1584. Księga ta sięga do kalendarzy Kościoła lokalnego, w których wyznaczano datę obchodu liturgicznego danego męczennika, a potem także świętego. Do najstarszych kalendarzy należą: *Depositio martyrum* i *Depositio episcoporum*. Ponieważ kalendarze wskazywały miejsce i dzień męczeństwa, nazywano je martyrologiami. Najbardziej znanym jest *Martyrologium* Hieronima (V w.) zachowane tylko w odpisach z VII w. W *Martyrologium* zamieszczano także krótkie, nie zawsze krytyczne biogramy²⁵. 4). *Ceremoniał biskupi* – r. 1600 jest nową, oficjalną księgą zatwierdzoną bullą papieża Klemensa

¹⁹ Por. I. Scicolone, «*Libri Liturgici*»..., s. 1015.

²⁰ Por. I. Scicolone, «*Libri Liturgici*»..., s. 1015; por. M. Righetti, *Storia Liturgica*..., s. 338-343.

²¹ Por. A. Nocent, «*I Libri liturgici*»..., s. 169-170.

²² Por. M. Kunzler, *Liturgia Kościoła*, Poznań 1999, 533-550; por. B. Nadolski, *Liturgika*..., s. 71.

²³ Por. I. Scicolone, «*Libri Liturgici*»..., s. 1016.

²⁴ Por. P. Journel, «*Dal Consilio di Trento al Consilio Vaticano II*», w: *La Chiesa in preghiera. Introduzione alla Liturgia*..., s. 86-95.

²⁵ Por. M. Matuszewski, «*„Martyrologium Romanum” jako księga liturgiczna*», „*Anamnesis*“ 45 (2006) 42-50.

VIII²⁶. 5). *Pontyfikał* – r. 1595, 6). *Rytuał* – r. 1614.

Podsumowując piąty okres, należy stwierdzić, że treść Mszału i Breviarza została przystosowana do rozwoju życia religijnego, wolna od nadmiaru symbolizmu, umiarkowana w objętości i poważna w języku. Wszystkie kościoły i zakony, które od 200 nie miały własnego mszału, brewiarza, zostały zobowiązane do przyjęcia nowych ksiąg. Liturgia została oczyszczona z niepotrzebnych elementów, ale też zahamowana została inicjatywa twórcza, która cechowała średniowiecze, a w całym Kościele została wprowadzona jednolitość kultu. Jednakże księgi wydane po Soborze Trydenckim pozostawały niezmiennie, z nieznacznymi tylko retuszami. Ich reformę podjął dopiero Sobór Watykański II, z możliwością wykorzystania języków narodowych.

Wydawane po Soborze Watykańskim II księgi otwierają proces decentralizacji w Kościele, uwzględniania właściwości poszczególnych narodów czy regionów. Księgi „pomyślane są jako «ramy», «projekty». Nie należy wprawdzie wychodzić poza ramy, ale «w ramach» istnieje niesłuchanie dużo miejsca na wypełnienie go treściami Kościoła powszechnego, inkulturowanymi w danym narodzie czy grupie narodów”²⁷.

Dekret Kongregacji Obrzędów z dnia 27 stycznia 1966 r. wylicza następujące księgi liturgiczne: brewiarz, mszał, rytuał, martyrologium i ceremoniał biskupi. Księga liturgiczna zawiera teksty i przepisy dotyczące obrzędów Kościoła. Zatwierdza ją Stolica Apostolska²⁸. Wzorcowe wydanie księgi liturgicznej przez Stolicę Świętą nazywa się *editio typica*. Na tym wydaniu muszą opierać się wszystkie dalsze wydania, jej przedruk, tłumaczenia, wydania krajowe, diecezjalne, zakonne. Ich zgodność z wydaniem wzorcowym musi stwierdzić kompetentna władza kościelna. Tłumaczeń nie dokonuje się niewolniczo, słowo po słowie, lecz uwzględnia się ducha danego języka²⁹.

Nowe księgi liturgiczne muszą uwzględniać postulaty pastoralne Soboru, który mówi, że „liturgia składa się z części niezmiennej, pochodzącej z ustanowienia Bożego i części podlegającej zmianom, które z biegiem lat mogą, a nawet powinny być zmienione, jeżeli wkradły się do nich elementy, które niezupełnie odpowiadają wewnętrznej naturze samej liturgii, albo jeżeli te części stały się mniej odpowiednie. To odnowienie ma polegać na takim układzie tekstów i obrzędów, aby one jaśniej wyrażały święte tajemnice, których są znakiem i aby lud chrześcijański, o ile to możliwe, łatwo mógł je zrozumieć i uczestniczyć w nich w sposób pełny, czynny i

²⁶ Por. J. Stefański, *Odnowa liturgii trwa*, Włocławek 2008, s. 249-312.

²⁷ B. Nadolski, *Liturgika...*, s. 72.

²⁸ Do ksiąg liturgicznych nie należą modlitewniki, kancjonały, mszaliki, śpiewniki. Mogą one zawierać wiele tekstów liturgicznych, objaśnień i być pomocą dla wiernych, lecz nie są oficjalnym źródłem prawa liturgicznego. Można jednak znaleźć w nich wiele zwyczajów ludowych związanych z nabożeństwami, co dla historii kultu jest rzeczą bardzo cenną. Por. J. Nowak, *Prawo w służbie wydarzeń zbawczych. Zarys prawodawstwa liturgicznego*, Poznań 2004, s. 91.

²⁹ Wzrost życia chrześcijańskiego wśród wiernych w dużym stopniu zależy od ksiąg liturgicznych, podających najlepsze treści duchowe, religijne. Nic więc dziwnego, że przy wydawaniu ksiąg liturgicznych Kościół wkłada tyle troskliwości, by odznaczały się czystością wiary i poprawnością pod względem obrzędowym. Kongregacja Obrzędów w wyżej wymienionym dekrete o wydawaniu ksiąg liturgicznych, *Notitiae* 2 (1966) 172, podkreśla, że wydawanie tych ksiąg zastrzeżone jest władzom kościelnym, że ich tłumaczenie aprobeje konferencja biskupów, a zatwierdza Stolica Apostolska. Tekst ściśle liturgiczny ma wyróżniać się wielkością czcionki. T. Sinka, *Zarys liturgiki...*, s. 36.

społeczny” (KL 21).

1. Mszał Rzymski³⁰. Stanowi główną księgę zawierającą teksty stałe i zmienne Mszy św., oraz przepisy dotyczące jej sprawowania. Pierwsze posoborowe wydanie wzorcowe ukazało się w 1970 r. Drugie wydanie wzorcowe, poprawione (*editio typica altera*) zostało ogłoszone dekretem Kongregacji Kultu Bożego „*Cum Missale Romanum*”, z dnia 27 marca 1975r. Mszał Rzymski dla diecezji polskich został wydany w 1986r. W tłumaczeniu na język polski jest III wydanie Mszału Rzymskiego z 2002 r. W listopadzie 2009 r. pojawiło się w Polsce poprawione wydanie obecnego Mszału, wydane z polecenia papieża Benedykta XVI. Ta księga liturgiczna jest podzielona na Msze okresów liturgicznych, Msze własne o świętych, Msze wspólne, Msze obrzędowe, Msze w różnych potrzebach, Msze wotywny, Msze za zmarłych. Pośrodku między Mszami okresów liturgicznych a Mszami własnymi o świętych, zostały umieszczone części stałe Mszy św. Pierwsze strony Mszału rzymskiego natomiast zawierają Ogóle wprowadzenie do Mszału Rzymskiego.

2. Lekcjonarz³¹. Zgodnie z myślą Soboru Watykańskiego II Lekcjonarz mszalny został zredagowany przede wszystkim dla celów duszpasterskich. Jest księgą liturgiczną, która zawiera czytania i perykopy ewangelijne, proklamowane podczas celebracji. Jest zatem księgą będącą znakiem Bożego słowa. W tomach I-V zawierają się czytania biblijne, psalmy responsoryjne i aklamacje przed Ewangelią na poszczególne dni okresów liturgicznych. Podzielone są one na cykle: czytania niedzielne w cyklu trzyletnim: A, B, C. Czytania na dni powszednie zebrane są w cykl dwuletni: Rok I i II. W tomie VI umieszczone są czytania na uroczystości, święta oraz wspomnienia świętych. Tom VII zawiera teksty biblijne na Msze wotywny, o zmarłych, pogrzebowe, obrzędowe (przy udzielaniu sakramentów). Czytania na msze pogrzebowe zawierają się w tomie VIII, jest to tzw. lekcjonarz pogrzebowy. Istnieje jeszcze dodatkowo lekcjonarz zawierający czytania w Mszach o Matce Bożej, wydany razem z tzw. Mszałem Maryjnym.

3. Pontyfikał. Odnowiona w języku i obrzędach ta księga liturgiczna do używania podczas celebracji biskupa dzieli się na poszczególne części, przyporządkowane różnym celebracjom liturgicznym³².

³⁰ Księgi liturgiczne związane z celebracją Mszy Świętej: *Missale romanum*. Città del Vaticano 1970, 1974 wyd. II, 2002 wyd. III; Mszał rzymski dla diecezji polskich. Poznań 1986; Modlitwy eucharystyczne do koncelebry. Poznań 1986; Mszał rzymski dla diecezji polskich. Msze własne o świętych. Dodatek. Poznań 1992; Msze za zmarłych. Na podstawie Mszału rzymskiego dla diecezji polskich. Poznań 1994; Święte Triduum Paschalne. Poznań 1999; *Collectio Missarum de Beata Maria Virgine*. Città del Vaticano 1987. Zbiór Mszy o Najświętszej Maryi Pannie. Poznań 1998; Mszał rzymski dla diecezji polskich. Msze własne o świętych. Dodatek. Poznań 2008.

³¹ Por. L. Szewczyk, «Lekcjonarz źródłem treści dla lectio divina», w: *Słowo Boże w liturgii i życiu Kościoła...*, s. 169-182; Księgi liturgiczne związane z liturgią słowa: *Ordo Lectionarium Missae. Editio typica*, Città del Vaticano 1969, 3 tomy; *Lectionarium Missae. Editio typica altera*, Città del Vaticano 1981, 3 tomy; Lekcjonarz mszalny, Poznań 1972-1977, 7 tomów; Lekcjonarz do Mszy o Najświętszej Maryi Pannie, Poznań 1998; Ewangeliarz, Poznań 2000.

³² Obrzędy bierzmowania, Obrzędy święceń biskupów, prezbiterów i diakonów, Obrzędy posług, Obrzędy konsekracji dziewic, Obrzędy błogosławieństwa opata i ksieni, Obrzędy błogosławieństwa olejów, Obrzędy poświęcenia kościoła i ołtarza, Obrzędy ustanowienia nadzwyczajnych szafarzy Eucharystii. Por. A. Bugnini, *La Rifirma Liturgica 1948-1975*, Rzym 1997, s. 756-771; por. A. M. Triacca, B. Neunheuser, «Il libro liturgico e la celebrazione: ieri e oggi», «*Rivista Liturgica*» 63 (1976)

4. Rytuał. Księga ta zawiera modlitwy i obrzędy wraz z przepisami, które odnoszą się do sprawowania sakramentów i sakramentaliów. Oprócz rytuału dla całego Kościoła Powszechnego istnieją rytuały partykularne dla poszczególnych prowincji kościelnych czy diecezji³³.

5. Księgi zawierające śpiewy liturgiczne. Śpiewy kościelne normowane są szeregiem specjalnych ksiąg liturgicznych, zawierających melodie zatwierdzone przez Stolicę Apostolską. Najważniejszymi z nich są: *Kyriale Romanum*, zawierające śpiewy stałe Mszy św., *Graduale Romanum* z melodiami do części zmiennych Mszy św., *Antiphonale Romanum* z melodiami do modlitw brewiarzowych, *Kyriale simplex*, zawierające uproszczone melodie do śpiewów stałych Mszy św., dla parafii, *Graduale simplex* z uproszczonymi melodiami chorałowymi do zmiennych tekstów Mszy św., dla wiernych nie zaawansowanych w śpiewie gregoriańskim.

6. Księga modlitw powszechnych. We Mszy św. liturgia słowa Bożego kończy się modlitwą powszechną. Schematy modlitw i gotowe zestawy modlitwy powszechnej ułożone na cały rok liturgiczny zawiera specjalna księga.

7. Liturgia Godzin³⁴. Liturgia Godzin zawiera teksty i przepisy dotyczące publicznych modlitw Kościoła. Łacińskie wydanie wzorcowe ukazało się w 1971-1972 r., na mocy dekretu Kongregacji Kultu Bożego *Liturgia Horarum*, z dnia 11 kwietnia 1971 r. i konstytucji apostolskiej Pawła VI *Laudis canticum*, z dnia 1 listopada 1970 r³⁵. W języku polskim brewiarz ukazuje się od 1982 r. W 1985 r³⁶. Kongregacja Kultu Bożego ogłosiła drugie wydanie wzorcowe. Brewiarz otrzymał nazwę *Liturgia Horarum – Liturgia Godzin* (Liturgia uświęcania czasu). W stosunku do wydań poprzednich, brewiarz został gruntownie przepracowany i wzbogacony pod względem treściowym³⁷.

8. Martyrologium Rzymskie. Podejmując soborową reformę liturgii rzymskiej, ukazano w nowym świetle cześć oddawaną świętym, podporządkowując ich kult celebracji zbawczych dzieł Chrystusa w roku liturgicznym. Przypomniano, że cyklu uroczystości Pańskich oraz najstarszego i podstawowego święta, jakim jest niedziela, nie można przysłańcać innymi obchodami. Cześć oddawana świętym ma jednak swoje własne miejsce. „W dniu ich narodzin dla nieba Kościół głosi misterium paschalne w świętych, którzy z

Neunheuser, *«Il libro liturgico e la celebrazione: ieri e oggi»*, „*Rivista Liturgica*” 63 (1976) 57-76.

³³ Ta księga składa się z takich poszczególnych części jak: Obrzędy Chrztu Dzieci, Obrzędy Chrześcijańskiego Wtajemniczenia Dorosłych, Obrzędy Sakramentu Pojednania, Komunia Święta i kult tajemnicy Eucharystycznej poza Mszą Św., Obrzędy Sakramentu Małżeństwa, Sakrament Chorych i Duszpasterstwo Chorych, Obrzędy profesji zakonnej, Obrzędy pogrzebu, Księga Błogosławieństw. Por. A. Bugnini, *La Riforma Liturgica 1948-1975...*, s. 567-683.

³⁴ Por. *Mirabile Laudis Canticum. Liturgia Godzin: Dzieje i Teologia*, red. H. J. Sobeczko, Opole 2008.

³⁵ Por. J. Stefański, *«Reforma Liturgii Godzin według Vaticanum II»*, „*Ateneum Kapłańskie*” 446 (1983) 3-23.

³⁶ Por. F. Małaczyński, *«Prace nad polskim przekładem Liturgii Godzin»*, „*Ateneum Kapłańskie*” 446 (1983) 24-32.

³⁷ Dzieli się na cztery tomy: a. Okres Bożego Narodzenia (od I Niedzieli Adwentu); b. Okres Wielkanocy (od Środy Popielcowej); c. Od pierwszej do siedemnastej niedzieli w ciągu roku; d. Od osiemnastej niedzieli do końca roku kościelnego. Układ poszczególnych tomów jest tradycyjny: 1. Teksty okresowe (*prorium de tempore*); 2. Teksty stałe (*ordinarium*); 3. Psalterz podzielony na cztery tygodnie (*psalterium per quattuor hebdomadas distributum*); 4. Teksty własne o świętych (*proprium de sanctis*); 5. Teksty wspólne (*communio*). Por. A. Bugnini, *La Riforma Liturgica 1948-1975...*, s. 483-546.

Chrystusem współcierpieli i zostali z Nim współuwielbieni, przedstawia ich wiernym jako przykład, pociągający wszystkich przez Chrystusa do Ojca, a przez ich zasługi wyjednywa Boże dobrodziejstwa” (KL 104). Oba cykle: *Proprium de Tempore* i *Proprium de Sanctis* mają więc w liturgii swoje własne miejsce³⁸.

9. Ewangeliarz. Kolejną księgą używaną podczas Mszy świętych, szczególnie tych sprawowanych w sposób bardzo uroczysty jest Ewangeliarz. Już Sobór Nicejski II (787) nakazał oddawanie Ewangeliom takiego samego kultu, jak krzyżowi i świętym obrazom (por. *Denz.* 302). Od V wieku daje się zauważyć szczególną troskę o wygląd księgi zawierającej teksty czterech Ewangelii. Piszono ją ręcznym, artystycznym piśmem, złotym lub srebrnym, niekiedy na purpurowym tle (tego rodzaju egzemplarze określane są mianem „złotych kodeksów” (*codex aureus*)³⁹. Księgę oprawia się w drewno i skórę, dekoruje srebrnymi okuciami i drogimi kamieniami. Na chrześcijańskim Wschodzie ewangeliarz jako znak Chrystusa jest otaczany czcią, podobnie jak Jego ikona (por. Sobór Konstantynopoliński IV z roku 869-870). W Rzymie aż do X wieku stosowano gest nałożenia księgi Ewangelii tylko podczas święceń biskupich przyjmowanych przez papieża. Od X wieku jest on praktykowany podczas święceń każdego biskupa⁴⁰.

Do najważniejszych oznak czci i szacunku względem Ewangelii należą: przygotowanie do proklamacji Ewangelii; procesja z Księgą; miejsce odczytywania Ewangelii; aklamacje towarzyszące proklamacji Ewangelii; ucałowanie Ewangeliarza i towarzyszące słowa, okadzanie Ewangeliarza; postawa uczestników zgromadzenia liturgicznego.

W XI wieku spotykamy poświadczenie przygotowania się diakona do odczytywania Ewangelii. Czynił to przez odmówienie modlitwy: „Panie, oczyść moje serce”, która dotrwała do dziś. Diakon prosił również głównego celebransa o udzielenie mu błogosławieństwa: „Pobłogosław mnie, ojcze (panie)”. Błogosławieństwo to było wysoko cenione, a jego formuły były zróżnicowane. Współcześnie formuła ta brzmi: „Niech Pan będzie w sercu twoim i na twoich ustach, abyś godnie głosił Jego Ewangelię w Imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego”. Ten, kto ma czytać słowa Ewangelii, prosi o oczyszczenie swego serca i ust, aby mógł to godnie czynić. W zanoszonej prośbie, jak i w formule błogosławieństwa, wyrażamy przekonanie, że tylko Bóg swoją łaską może człowieka uczynić godnym sługą Ewangelii⁴¹.

Śpiew podczas procesji z Ewangeliarzem na miejsce jej proklamacji winien być

³⁸ Por. M. Barba «*Il Martirologio, per fare memoria dei testimoni della santità*», w: *Liturgia e Santità*, Rzym 2005, 221-241. Księga *Martyrologium Romanum* otrzymała aprobatę papieża Jana Pawła II dnia 29 czerwca 2001 r. Martyrologium ukazało się jako 23 księga liturgiczna. Po niej zostały wydane kolejne trzy księgi związane z posługą biskupa Rzymu: *Ordo Exsequiarum Romani Pontificis*, *Ordo Rituum Conclavis* i *Ordo Rituum pro Ministerii Petri Initio*, ogłoszone w 2005 roku. Obecnie Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów przygotowuje wzorcową Księgę Beatyfikacji.

³⁹ Por. H. J. Sobeczko, «*Słowo Boże w tradycji Kościoła sprawującego liturgię*»..., s. 48; por. S. Czerwik, «*Ewangeliarz – znak Chrystusa*»..., „Anamnesis” 26 (3/2001) 42-48; por. M. Righetti, *Storia Liturgica*..., s. 295-298; por. E. Kapellari, *Święte znaki w liturgii i codzienności*..., s. 84; por. B. Nadolski, *Wprowadzenie do liturgii*..., s. 349-350.

⁴⁰ Por. S. Czerwik, «*Ewangeliarz – znak Chrystusa*»..., s. 42.

⁴¹ Por. H. J. Sobeczko, «*Słowo Boże w tradycji Kościoła sprawującego liturgię*»..., s. 58-60; por. M. Righetti, *La Messa. Commento storico-liturgico alla luce del Concilio Vaticano II*, t. III, Milano 1966, s. 264.

wykonywany przez całą społeczność - warto zauważyć, że „Alleluja” nie musi być powtarzane dopiero za kantorami, jeśli melodia jest znana, zgromadzenie liturgiczne wspólnie podejmuje śpiew (*OWMR* 2002, 37a). Nie jest w duchu liturgii śpiew przed Ewangelią wykonywany przez chór. „Alleluja” jest powitaniem Chrystusa obecnego w Ewangeli. Chwała Chrystusa, który przychodzi w swoim słowie, wskazuje na Chrystusa zwycięskiego, królewskiego, dlatego wersety, które następowały po „Alleluja”, dobierane były z psalmów królewskich.

Przejawem czci dla obecności Boga w Ewangeli było i jest używanie kadzidła, które niesiono w procesji z Ewangeliarzem. Dawniej okadzeniu towarzyszyła modlitwa upraszająca Boga, aby napełnił serca zgromadzonych nadprzyrodzoną wonią w celu słuchania Ewangelii i wprowadzania jej w życie. W XI w. okadza się księgę przed odczytaniem i po nim. (W niektórych krajach przyjął się zwyczaj wchodzenia z trybularzem między zgromadzonych, by mogli być ogarnięci pobłogosławionym dymem kadzidła).

Po odczytaniu Ewangelii diakon lub kapłan śpiewa (mówi): „Oto słowo Pańskie”. Wszyscy odpowiadają: „Chwała Tobie, Chryste”. Diakon lub kapłan całuje księgę Ewangelii, mówiąc po cichu: „Niech słowa Ewangelii zglądzą nasze grzechy”. Słowa Ewangelii przyjęte z wiarą mają moc oczyszczenia serc słuchaczy (por. *J* 15,3: Wy już jesteście czyści dzięki słowu, które wypowiedziałem do was). We Mszy świętej sprawowanej pod przewodnictwem biskupa, diakon (lub prezbiter) po odczytaniu Ewangelii może przynieść Ewangeliarz biskupowi do ucałowania, albo może go sam ucałować (*OWMR* 134).

Podczas bardziej uroczystych celebracji biskup, zależnie od uznania, po odczytaniu Ewangelii przez diakona (lub prezbitera), udziela ludowi błogosławieństwa, czyniąc jeden znak krzyża księgą Ewangeliarza (*OWMR* 175). Gest ten praktykowany w obrządku bizantyjskim, został wprowadzony do Mszy świętej sprawowanej przez papieża. W trzecim wydaniu Mszału Rzymskiego (z 20 IV 2000) praktyka błogosławienia księgą Ewangelii została rozciągnięta na wszystkich biskupów⁴².

Po odczytaniu Ewangelii (i po błogosławieństwie udzielonym przez biskupa) Ewangeliarz umieszcza się już nie na ołtarzu, ale na specjalnym stoliku lub w innym odpowiednim i godnym miejscu (por. *OWMR* 175). Wypadałoby w związku z tym przygotować w prezbiterium taki stolik albo specjalny pulpit, na którym Ewangeliarz mógłby leżeć podczas Mszy świętej po odczytaniu Ewangelii. Wydaje się, że określeniu „miejsce odpowiednie i godne” nie odpowiada kredencja (*abacus*), na której umieszcza się naczynia liturgiczne i gdzie dokonuje się puryfikacji⁴³.

Św. Hieronim oburzał się na zapalanie światła w kulcie męczenników czy przy ich relikwiach, traktował to zjawisko jako bałwochwalstwo (*Contra Vigilantium*, c. 7: *PL* 23, 360). Natomiast całkowicie akceptował zapalanie świec przy czytaniu Ewangelii, i to nawet w pełni słonecznego dnia. To ostatnie stwierdzenie jest ważne. Wskazuje bowiem na posługiwanie się światłem nie dla celów praktycznych, tj. dla ułatwienia czytania w ciemności. Światło przy Ewangeliarzu jest według Hieronima znakiem radości. Stanowisko powyższe ma swoje źródło w kontekście kulturowym. We wszyst-

⁴² Por. S. Czerwik, «Ewangeliarz – znak Chrystusa»..., s. 44.

⁴³ W trakcie Mszy św. pogrzebowej biskupa, Ceremoniał Biskupów zaznacza, że można również położyć Ewangeliarz lub Pismo święte na trumnę zmarłego biskupa (*CE* 824).

kich religiach, także w religii Greków, Rzymian, Izraela, odnajdujemy elementy: ogień – światło. Żydzi przy odczytywaniu Tory, która była dla nich znakiem obecności Boga, posługiwali się także światłem⁴⁴.

Szacunek wobec Boga, który przemawia w Ewangelii, podyktował uczestnikom liturgii postawę stojącą i milczącą. Była ona odzwierciedleniem zwyczaju słuchania rozkazów cesarskich właśnie w takiej pozycji. Konstytucje apostolskie podkreślają, że nie tylko wierni świeccy, ale i diakoni i prezbiterzy winni w całkowitym spokoju stać, gdy Ewangelia jest czytana. Papież Anastazy I (399-401) zarządził, aby kapłani, stojąc, pochylali się (*capite inclinato*) podczas czytania Ewangelii (*Liber pontificalis* 1, wyd. Duchesne, 218)⁴⁵. Ewangelię traktowano jako symbol obecności Chrystusa. Św. Augustyn napominał uczestników liturgii, w homilii, aby słuchali Ewangelii jako samego obecnego pośród nich Pana (Augustyn – *Homilia do Ewangelii św. Jana* 30, 1).

Ewangeliarza można i należy używać także poza Mszą św. w liturgii: w nabożeństwach pokutnych, nabożeństwach słowa Bożego, nieść w procesji w uroczystość Ciała i Krwi Chrystusa; w działaniach pozaliturgicznych, a więc w grupach dzielenia się Ewangelią, w spotkaniach modlitewnych⁴⁶, oraz jak podkreśla Ceremoniał Biskupów (1174) należy wizualnie honorować księgę Ewangelii podczas celebracji synodalnej Eucharystii, czyli na synodach diecezjalnych⁴⁷.

Podsumowując. Dlatego w *ars celebrandi* (*sztuce celebracji*) dużą rolę przypisuje się księgom liturgicznym. Wśród ksiąg liturgicznych trzeba zwrócić uwagę m.in. na mszał, lekcjonarz i Ewangeliarz, w oparciu o które jest celebrowana liturgia eucharystyczna⁴⁸. Interesująca jest uwaga Benedykta XVI, że „w rzeczywistości są to teksty, w których są zawarte bogactwa chroniące i wyrażające wiarę oraz drogę Ludu Bożego w ciągu dwóch tysięcy lat jego historii” (SC 40). Wydaje się, że obserwacja ta pragnie przestrzec przed pokusą prostego uwspółcześnienia tekstów liturgicznych odrywając je od wielowiekowej tradycji. Odpowiednie wyjaśnienie ich sensu, czyli katecheza liturgiczna, sprawia, że – w myśl adhortacji Benedykta XVI – posługiwanie się nimi „w określonym porządku i w czasie liturgii przekazują i angażują wiernych bardziej niż sztuczne, niestosowne dodatki” (SC 40)⁴⁹.

Prezentując drugie wydanie Mszału włoskiego biskupi zachęcali: „księgi liturgiczne są w najwyższym stopniu „biblioteką” pasterza: punktem odniesienia, źródłem wzrostu w wierze i w komunii eklezjalnej, pomocą w całym dziele ewangelizacji, przewodnikiem dla katechezy poprzez znaki i słowa Kościoła. Bogactwo nowych

⁴⁴ Por. B. Nadolski, «Ewangeliarz symbolem *Ordo Episcopalis*», w: *Praedicamus Christum Crucifixum. Słowo Boże w liturgii Kościoła*, red. A. Żądło, Katowice 2010, s. 344.

⁴⁵ Por. B. Nadolski, «Ewangeliarz symbolem *Ordo Episcopalis*»..., s. 344.

⁴⁶ Por. H. J. Sobeczko, «Słowo Boże w tradycji Kościoła sprawującego liturgię», s. 55; por. B. Nadolski, «Ewangeliarz symbolem *Ordo Episcopalis*»..., s. 348.

⁴⁷ Por. T. Rozkurt, «Synod diecezjalny – aspekt liturgiczny zgromadzenia Kościoła partykularnego», w: *Ku liturgii nadziei*, red. R. Biel, Tarnów 2005, s. 442-444.

⁴⁸ Niektóre z używanych formuł liturgicznych czy tekstów zwłaszcza ze Starego Testamentu mogą brzmieć nieco archaicznie i nie do końca zrozumiałe (do takich formuł można zaliczyć np. wiele zwrotów obecnych w modlitwie eucharystycznej, które dzisiaj nie są używane w języku potocznym, np. *Za prawdę godne to i sprawiedliwe, słuszne i zbawienne, abyśmy...*).

⁴⁹ Por. J. Kostorz, «Pedagogia liturgiczna a pedagogia katechizmowa», w: *Słowo Boże w liturgii i życiu Kościoła*, red. A. Żądło, Katowice 2006, s. 199.

formularzy pomoże wiernym i całym rodzinom przemienić w modlitwę sytuację dnia codziennego i „zewangelizować” życie i język⁵⁰.

Studiując historię ksiąg zauważamy, że są one zewnętrznym i widzialnym znakiem tego wszystkiego, co się w nich zawiera. „Chrystus jest obecny w swoim słowie, albowiem gdy w Kościele czyta się Pismo święte, wówczas On sam mówi” (KL 7). „Należy dbać o to, aby księgi liturgiczne, zwłaszcza Ewangeliarz i lekcjonarz, służące do głoszenia Bożego słowa i z tego powodu otaczane szczególnym szacunkiem (...) odznaczały się poważnym i pięknym wyglądem” (OWMR 349).

Niestety, ale przytaczając słowa jeszcze kard. Józefa Ratzingera – (dziś papież) z wywiadu dla francuskiego dziennika „La Croix”, możemy stwierdzić, że liturgia jest w niebezpieczeństwie. Zdaniem byłego prefekta Kongregacji Nauki Wiary, głównym zagrożeniem liturgii mszalnej jest źle rozumiana „kreatywność” liturgiczna. Przytaczając ks. Jańca możemy mówić o tzw. grzechach liturgicznych i to w omawianym temacie⁵¹.

1. Zauważa się brak szacunku dla księgi słowa Bożego, którą powinno się przed czytaniem umieszczać (zamkniętą) na ambonie i po czytaniu (otwartą) tam zostawić. Lektorami nie powinny być dzieci, na przykład, mały chłopiec ledwo widoczny zza ambonki czyta cienkim głosem: „Niewiastę mężną któż znajdzie” Jak ludzie mają to poważnie traktować. Lektorzy nie powinni czytać publicznie (na głos) motta przed czytaniem, tym bardziej też tekstów wprowadzających do czytania. Jest niewłaściwe czytanie przez jednego lektora obydwu czytań, psalmu i wprowadzenia, gdy jest lektorów więcej. Należy formować lektorów, iż proklamowane słowo Boga nie jest tylko do odczytania w sensie zaliczenia, żeby było odczytane, lecz jest do usłyszenia, do przyjęcia przez człowieka, by rozbudzało i kształtowało jego wiarę (zob. Rz 10, 4-21)⁵².

2. Zauważa się pomijanie czytań w niedzielnej i świątecznej liturgii (jedno czytanie i Ewangelia). Jest nadużyciem zastępowanie psalmu responsoryjnego z Lekcjonarza pieśniami, zwłaszcza kolędami, towarzyszenie akompaniamentem i podkładanie do istniejących tekstów zapożyczonych melodii.

3. Spotyka się brak szacunku do ksiąg liturgicznych (zniszczone – pourywane wstążki, jęczyczki, naderwane kartki, brudne, niedbale przenoszone, umieszczane byle gdzie, np. księga czytań, księgi do udzielania sakramentów, lekcjonarz, rytuał – wszystko położone na ołtarzu, ołtarz jest traktowany jako półka). Księgi „Obrzędy chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych” i „Obrzędy błogosławieństw” nie są znane i stosowane. Nie mogą być księgi liturgiczne zastępowane przez małe wydania, broszurki czy kartki.

4. Niewłaściwe jest szukanie przez celebransa czytania mszalnego podczas kolekty, modlitwy powszechnej, w czasie Ewangelii – jakby ich słowo Boże nie dotyczyło. Nawet kaznodzieja powinien od początku liturgii słowa już siedzieć w prezbiterium, a

⁵⁰ I. Scicolone, «*Libri Liturgici*»..., s. 1023.

⁵¹ Por. Z. Janiec, «*Grzechy liturgiczne*», „Anamnesis” 33 (2003) s. 83; tenże: «*Nadużycia liturgiczne podczas celebracji Mszy świętej*», „Anamnesis” 38 (2004) s. 118-119; tenże, «*Wierność przepisom i twórczość liturgiczna w celebracji Mszy świętej*», „Anamnesis” 43 (2005) s. 118-119; tenże «*Sprawowanie Mszy świętej z ludem i bez ludu (w świetle nowego OWMR)*» „Anamnesis” 58 (2009) s. 53-57.

⁵² Por. Z. Kiernikowski, *Eucharystia i jedność*, Częstochowa 2000, 282-283.

wyruszyć po Ewangeliarz lub lekcjonarz (znajdujący się na ołtarzu), błogosławieństwo, i na ambonę dopiero podczas śpiewu „Alleluja”. Niewłaściwe jest chodzenie po kościele podczas proklamacji czytań i śpiewu psalmu np. spóźniających się wiernych, kościelnego z kielichem, ministrantów do zakrystii, a nawet kapłanów udających się do konfesjonału.

5. Księga *Modlitwa powszechna* na ogół nie jest dostatecznie wykorzystywana według indeksu rzeczowego – nie aktualizuje się wezwań ani w treści, ani w formie. Szczytem skostnienia jest stałe czytanie tekstu „na dni powszednie” albo przez cały tydzień tekstu z niedzieli, choćby nawet w niedzielę zestaw wyraźnie nie pasował do Ewangelii w tym roku. Wezwania powinny być „z życia wzięte”.

6. O śpiewie psalmu powiedziano: „jest znakiem radości serca”, przez śpiew lud „sobie przyswaja słowo Boga” z zasady się go śpiewa – to nie ma być czwarte czytanie! (*OWMR* 39, 40, 129).

Św. Jan Chryzostom w homilii do Ewangelii Mateusza, napisał, że szacunek względem księgi Ewangelii wyrażał się także poprzez umycie rąk przed wzięciem księgi⁵³. Z takiego umiłowania Ewangelii na co dzień jakby spontanicznie wyrósł szacunek w liturgii. Elementy te wzbogaciły się przez świadomość, że odczytywanie Ewangelii nie jest wspomnieniem przeszłości, lecz uobecnieniem zbawienia. Jungmann z naciskiem podkreśla, że liczne oznaki czci nie odnoszą się do księgi, lecz do obecności Chrystusa w słowie wypowiedzianym⁵⁴.

⁵³ Jan Chryzostom, *Homilia in Matthaem* 2, 6, w: *PG* 57, 30.

⁵⁴ Por. B. Nadolski, *Wprowadzenie do liturgii...*, s. 350.